

3 Maja - Święto Narodowe - UCHWALENIE KONSTYTUCJI 3 MAJA 1791

Autorami Konstytucji 3 maja byli Król Stanisław August Poniatowski, Ignacy Potocki i Hugo Kołłątaj. Nie obeszło się bez przeszkód podczas obrad w trakcie których uchwalono Konstytucję. W czasie obrad Sejmu Czteroletniego wielu posłów, pracujących na zlecenie państw ościennych (Rosji, Prus czy Austrii), sprzeciwiało się powołaniu ustawy zasadniczej. Okazja nadarzyła się 3 Maja 1791 roku, wówczas wielu przeciwników konstytucji nie powróciło jeszcze z Wielkanocnego urlopu. Król przedstawił kompilację depesz zagranicznych, z których wyzierała wizja nowego rozbioru i zażądał natychmiastowego uchwalenia ustawy rządowej. Po siedmiogodzinnych obradach Sejm zatwierdził konstytucję, a król Stanisław August Poniatowski ją podpisał. Twórcy Konstytucji 3 Maja określili ją jako „ostatnią wolę i testament gasnącej Ojczyzny”.

Ustawa rządowa była drugą na świecie konstytucją regulującą strukturę organizacyjną państwa oraz prawa i obowiązki obywateli. Konstytucja wzmacniała władzę państwową przez zakazanie konfederacji, zniesienie liberum veto, prawa oporu i wolnej elekcji. Wprowadzono dziedziczność tronu.

Główne postanowienia: religia katolicka jest panująca, jednakże zapewnia się wolność i opiekę prawa innym wyznaniom; szlachta pozostaje przy swoich dawnych przywilejach, ale równocześnie zatwierdza się prawo o miastach królewskich; chłopci zostają wzięci pod opiekę prawa, lecz tylko w tym znaczeniu, iż wszelkie układy między chłopami i dziedzicami nie mogą być samowolnie zmieniane; władza w państwie dzieli się na prawodawczą, wykonawczą i sądowniczą; władzę prawodawczą sprawuje sejm złożony z izby poselskiej i senatu; uchwały zapadają większością głosów; władzę wykonawczą sprawuje król wspólnie ze Strażą Praw, tj. radą ministrów, mianowaną przez króla, a odpowiedzialną przed sejmem; władzę sądowniczą sprawują sądy pierwszej instancji, od których przysługuje apelacja do trybunałów; tron królewski jest dziedziczny; wolna elekcja zostaje zniesiona. Konstytucja potwierdzała też przywileje mieszczańskie nadane w akcie prawnym z 18 kwietnia 1791 roku. Według tego aktu, mieszczanie mieli prawo do bezpieczeństwa osobistego, posiadania majątków ziemskich, prawo zajmowania stanowisk oficerskich i stanowisk w administracji publicznej a także prawo nabywania szlachectwa. Prawo do zmiany konstytucji miałyby tylko sejm konstytucyjny, zbierający się co 25 lat.

W dniu ustanowienia Konstytucji 3 maja przestaje istnieć Rzeczpospolita Obojga Narodów a w jej miejsce zostaje powołana Rzeczpospolita Polska.

Straż Praw będąca zasadniczym organem władzy wykonawczej składała się z króla, prymasa, 5 ministrów oraz marszałka sejmku i następcy tronu. Ministrów król powoływał spośród najwyższych urzędników, ale tylko na sejmie, który miał prawo usuwania ministra poprzez votum nieufności. Wszelkie urzędy zostały podporządkowane Straży Praw, która jednak mogła kontaktować się z nimi poprzez wybierane przez sejm komisje. Komisje te miały charakter ministerstw (Policji, Wojska, Skarbu i Edukacji Narodowej). Polska zachowując podstawy ustroju feudalnego, wyzwalała się spod przewagi magnatów i stawała się monarchią konstytucyjną.

W dniu 27 kwietnia 1792 roku w Petersburgu zawiązała się konfederacja później nazwana targowicką. Należeli do niej Szczerbowski Potocki, Ksawery Branicki i Seweryn Rzewuski. Celem konfederacji było zniesienie Konstytucji 3 Maja i powrót do dawnego ustroju pod gwarancją Rosji. Przywódcy konfederacji zwrócili się o zbrojną pomoc do carycy Katarzyny. Połączone siły targowiczank i armii rosyjskiej wkroczyły do Polski. Mimo kilku wygranych bitew, kiedy wojska rosyjskie dotarły pod Warszawę, król zdecydował się na kapitulację i przyłączenie do targowiczank. Konfederacja rządziła krajem przez kilka miesięcy. Epilogiem wojny polsko-rosyjskiej 1792 r. i rządów Targowicy był II rozbiór Polski, którego dokonały w styczniu 1793 r. Rosja i Prusy.

Nieprzewidziany przez konfederatów rozbiór Rzeczypospolitej skończył się pełną kompromitacją konfederacji targowickiej, także króla Stanisława Augusta Poniatowskiego. W 1793 r. odbył się w Grodnie sejm rozbiorowy, który pod presją obu zaborców wyraził milczącą zgodę na kolejny rozbiór kraju, zawarł nierównoprawny traktat pokojowy z Rosją, przywrócił Radę Nieustającą, rozwiązał też konfederację targowicką. Był to ostatni sejm Rzeczypospolitej szlacheckiej.

Po odzyskaniu niepodległości już w 1919 roku 3 maja został ogłoszony świętem narodowym. W preambule pierwszej uchwalonej przez sejm konstytucji - z 1921 roku - nawiązywano do Ustawy majowej tak treścią, jak stylizowanym językiem. Jej przywołanie było dowodem tradycji i ciągłości państwowości polskiej. W roku 1925 dzień ten uzyskał dodatkowo sankcję religijną: ustanowiono tego dnia, prócz święta państwowego, także religijne. W czasie II wojny Polacy na emigracji i w kraju również obchodzili święto 3 Maja, znów symbolizujące opór i walkę z okupantem. Po roku 1945 komunistyczne władze zmierzały

do likwidacji trzeciomajowych obchodów ze względu na ich utrwalony charakter narodowo-katolicki. Przez wiele lat nie odbywały się państwowe uroczystości związane z rocznicą 3 maja.

Przełom przyniósł rok 1990. Nowo wybrany Sejm i Senat powróciły do tradycji i proklamowały dzień 3 maja świętem państwowym.

"Uchwalenie Konstytucji 3 maja" – obraz Jana Matejki, 1891

<https://www.polskatradycja.pl/historia-polski/wydarzenia/konstytucja-3-maja.html>

<https://muzhp.pl/pl/e/1140/uchwalenie-konstytucji-3-maja>

Kronika dziejów Polski, Stanisław Kołodziejcki ; słowo wstępne Marek Kazimierz Kamiński,
Kraków: Kluszczyński Wydawnictwo, cop. 1995, ISBN 83-86328-34-7